

NEPOZNANI PODOBI JANEZA TRDINE IN LEOPOLDINE KURALTOVE. NIKO ZUPANIČ.

Pripombe k slikama na pril. I., št. 1 in 2.

Obe nepoznani podobi, ki ju prinaša »Dom in svet«, nista važni toliko zaradi svoje umetniške vrednosti, nego zaradi njih osebnosti. Janeza Trdino poznamo kot pripovednika bajk o Gorjancih, kot slikarja življenja Dolenjcev in Belokranjcev. Za Leopoldino Kuraltovo pa zna malokdo, kdo in kaj je bila in zakaj zanima literarnega zgodovinarja. A vendar je bila ideal pesnika Simona Jenka, ki ga je nosil v duši izza prvega dne petošolske ljubezni do svoje moške dobe. Kadar so kipeli verzi ljubezni iz njegovega srca, lebdela mu je pred očmi Leopoldina.

* * *

Janez Trdina je preživel svoja zadnja leta v Novem mestu, kjer je imel lastno hišo in kjer ima tudi svoj grob. Bil je poznana in markantna osebnost, ki se je odlikovala od drugih meščanov po mišljenju, navadah, obnašanju in noši. Z eno besedo, Trdina je bil vse skozi originalen človek. Njegovo notranjost, njegovo mentaliteto naj opíše literarni zgodovinar, naše pripombe k njegovemu portretu pa zanima njegova zunanost, ki je ni baš najbolje pogodil fotograf, ko se je dal na priprošnjo takratnega ljubljanskega župana Ivana Hribarja — menda pri H. Dolencu — posneti v Novem mestu. To je bilo o priliki pogodbe za izdanje njegovih spisov. Trdine niste videli zunaj hiše brez dežnika pod levo pazduho in palice v desnici. Tako se je običajno sprehajal in razgovarjal s svojim starim prijateljem dr. Andrejem Vojsko po cesti čez Kapiteljski hrib ali pa ako jo je tudi sam mahnil do Čefidlja v Berlinu. Hodila sta sklonjenih pleč, oba resnega, vase obrnjenega pogleda. Trdina je menda imel bolno glavo, ker jo je nosil zelo pogosto obvezano preko ušes z navadno modro ruto. Pozimi si je nategnil na glavo polhovo kučmo, poleti pa je nosil visok črn slamnik, kakor ga predstavlja priložena risba. Ponošena suknja z visoko zapetim ovratnikom brez prsnih krajev je bila dosti dolga in je segala skoro do kolen. Tak je posedal redno iz leta v leto ob izvestni uri v gostilni »Pri Tučku«. Z običajno četrtinko dolenjskega čvička. Sedeval je sam, ne meneč se za ostali svet. Tako ga je nekega dne (okoli 1900) našel in v brzini tajno narisal Ivan Vavpotič, tedaj še dijak praške umetnostne akademije. Portret se nahaja na vizitnici in je izboren, dasi je bil napravljen v največji naglici, ker se je bilo bati, da Trdina to početje zapazi in onemogoči. Vavpotič ni pogodil samo glavnih

potez obraza, ampak je verno izrazil fiziognomijo in karakteristične attribute osebnosti. Res, takov je bil Janez Trdina.

* * *

Leopoldina Kuraltova je bila hčerka deželnega svetnika Kuralta, lastnika graščin Smuk in Podturen pri Semiču v Beli Krajini. Narodila se je na Martinje (11. novembra) 1840 in je umrla stara 36 let v Novem mestu kot soproga višjega sodnega svetnika Janeza Logarja. Kako je bilo njeno razmerje do našega lirika Simona Jenka (27. X. 1835—18. X. 1869) in kako se je z njo seznanil, o tem nas obvešča pesnikov dnevnik, ki je gotovo tudi o tej zadevi pisal podrobneje, ali ohranjeni so samo odlomki v redakciji Ivana Jenka.¹ Izvirnik je baje izgubljen. Vzrok, da S. Jenko kot rojen Gorenjec ni študiral gimnazije v bližnji Ljubljani, ampak da je odšel v oddaljeno Novo mesto, je bil njegov stric Nikolaj Jenko († 1868), frančiškan v Novem mestu, ki je bil malemu »Šmoncu« dobrotnik, prijatelj in mentor. Deček je hitro napredoval telesno in duševno, tako da se je zgodaj odražal od součencev-dečkov po svojem mladeniškem licu. Morda je zato že v tretji šoli postal korepetitor trem svojim součencem, a v četrtem razredu (1850—1851), ko je učil slovenščino profesor Pečar, se je »drznil nekatere nesoljene pesmi zakrožiti«, a jih je naslednje leto spalil.

Med Jenkovimi privatnimi učenci nahajamo v prvi vrsti Kuraltove sinove, Poldkine brate, ki so živeli na graščini Podturen, kjer je z njimi prijateljeval Jenko tudi kot gost rodbine v počitnicah. V tem idiličnem belokranjskem kotičku med vinogradi in sadnimi vrtovi je Jenka obsijal pogled mladega dekletca in v pesniško navdahnjenem srcu se je razvela blažena prva ljubezen. Spomin na belokranjske dni ga je idealno dvigal in poživiljal njegove pesmi še na dunajski univerzi. Ko je tu leta 1862. izvedel iz »Novice«,² da se je

¹ Ivan Jenko, Iz zapuščine pesnika Jenka. A. Črtice iz S. Jenkovega življenja. (Kres, letnik VII, zvezek 1, str. 4, 12.) Celovec, 1886.

² »Novice«, Gospodarske, Obrtniške in Narodne. (Tečaj XX, 12. marca 1862, str. 85, Ljubljana 1862): Dopis iz Črnomlja od 2. marca: »Osemnajsti dan p. m. je bil za naše mesto posebno zanimiv. Poprejšnji dan se je namreč naše obče spoštovani okrajni predstojnik gosp. Janez Logar v Semiču z gospodično Kuraltovo poročil, ta dan so pa sklenili mestjani naši njega in njegovo novoporočeno gospo slovesno v svoje mesto sprejeti, in čast izkazati njemu, ki je res časti vreden. Napravili so toraj pred vhodom v mesto lep slavolok, iz katerega so se v slovenskih barvah v transparentu svetile besede: »Pozdravlja Vaju srenja ta, naj mili Bog blagoslovi oba.« Pred stanovanjem predstojnikovem bila je napravljena neka piramida, na kateri je migljalo nešteto

Kuraltova Leopoldina omožila (17. febr.), je zapisal v svoj dnevnik sledeče: »Sam ne morem uviditi, da me je ta novica tako prijela. Bog ji daj srečnih dni, meni pa, da bi jo lahko pozabil! Pozabiti! Čudna beseda! Moje najboljše pesmi mi je navdihnili in če hočem zaljubljeno pesem napisati, je vedno ona, na katero mislim.« Nehote se spomnimo pri tem enake usode Jenkovega gorenjskega rojaka Prešerna, ki je tudi idealno ljubil bogato in dobro vzgojeno Primčevo Julijo, a jo je odpeljal pred oltar srečnejši tekmeec, sodnik pl. Scheuchenstuhl. Čudno naključje usode se izraža tudi v tem, da sta oba nesrečna lirika umrla v Kranju, njuna ideala pa v Novem mestu.

Kdaj se je pravzaprav S. Jenko zaljubil v Leopoldino? Ali že kot dijak novomeške gimnazije? To je vsaj prva leta težko verjeti, ker je bilo dekletce takrat, ko je Jenko odšel na ljubljansko gimnazijo (1853), komaj 13 let staro, dočim je bil on mladenič osemnajstih let. Verjetnejše se nam vidi, da je Jenko hodil v Podturen na počitnice tudi kot dijak ljubljanske gimnazije, ko je Poldka bila že gosposodična petnajstih let.

Leopoldina je kot soproga sodnika Logarja menjavala bivališče, kakor je nanese cesarska služba. Zdi se, da je bila najdalje v Novem mestu. Postala je mati več sinov in ene hčerke. Umrla je v najlepši dobi ter ima svoj grob z nagrobno kapelico in spomenikom na starem novomeškem pokopališču, nekoliko metrov od Trdinovega. Napis na kamnu slove:

LEOPOLDINA LOGAR

roj. Kuralt 11/11 1840 † 26/3 1876

JANEZ LOGAR

c. kr. dež. nadsvetnik v p.

* 10/4 1820 † 4/5 1903.

Prvotno je bil napis nemški, kar se še pozna. Pozneje pa, ob smrti soproga, ki je bil od nje 20 let starejši, a jo je preživel za 27 let, so ga nadomestili s slovenskim. Spomenik je izklesal kipar F. Zajc, oče tvorca Prešernovega spomenika Ivana Zajca.

lampic. Iz srede te piramide blesketale so se besede: Živio Janez, živila Leopolda; vse okoli so se pa vile zastave slovenske. Ko se je zvečer častiti gospod s svojo mlado gospo soprogo v mesto pripeljal, so ga naši mestjani z veselimi živio- in slava-klici sprejeli in streljali so, da je bilo veselje. — Vsa ta slavnost, kako vidite imela je značaj slovenski, ali ravno to je neke gosposdiče naše v oči zbadalo. Tudi pri nas imamo namreč Don Kišota »della prazna mavha« in enega pseudo-izgrima »aus Thüringen in Krain« in en par Škarjotov, ki so svoje ponemčene jezike nad to brusili, da se Slovenec predrzne svoje čutje v slovenskem jeziku razodevati!« i. t. d. — Značilna epizoda iz zgodovine narodnega prepoveda Bele Krajine.

Menda je bila Leopoldina ona, ki je v hiši vzdrževala slovenskega duha, ker ji »Slovenski Narod« ob njeni smrti priznava narodno požrtvovalnost.³ Slovenskega duha se je navzela že doma v rodbini, v katero je bil duh prepoveda zanesen deloma iz Hrvaške preko Metlike, deloma pa po Kuraltovih sinovih, učencih Simona Jenka. Podturen je bil zbirališče belokranjskih rodoljubov in prav Kuraltovim se je zahvaliti, da se je v malem Semiču zgodaj ustanovila čitalnica, katero je poznal baje i sam Strossmayer. Pozneje po smrti mlajšega Kuralta se je domorodna družba shajala na izmeno pri blagem semiškem dekanu Antonu Alešu ali v Podzemlju pri župniku Francu Dovganu († 1923) ali pri župniku Pavlu pl. Ledru v Podlipniku onstran Kolpe. Sestankov tega rodoljubnega kola so se udeleževali razen omenjenih gostiteljev tudi: Anton Navratil (»Ilicec«), Leopold Gangl, prošt nem. vit. reda Danilo Trček iz Metlike, zdravnik Pavlin, okrajni sodnik Dev, župnik Vesel in nadučitelj Jeršinovic, iz Semiča trgovec Janez Šušteršič star. in nadučitelja Šiler in Bartelj, izboren tenorist in dovtipen družabnik. Iz Novega mesta je prihajal semtertja tudi Janez Trdina. Po duhovitosti, temperamentu in podjetnosti se je v družbi odlikovala lepa semiška učiteljica Kristina Železnikova, v prvem zakonu soproga Leopoldinega brata Franca, ki je posedoval očetova posestva. V Metliki so se člani društva shajali v salonu gostilne Marka Pezdireca iz Drašič.

Priložena fotografija Leopoldine Kuralt je bila izdelana v atelijeju L. Bude v Štajerskem Gradeu (Salzamtsgasse 28), menda v 60 ih letih prošlega stoletja, za kar govori tudi kroj obleke (krinolina). Podoba je že precej obledele ali vendar se še poznajo poteze Poldinega obraza in njen vitki stas. Fiziognomija živo spominja na njenega sina Miroslava, sedaj okrajnega glavarja v Kočevju, ki ima modre oči in svetle lase.

Sledi naj še par besed o usodi grada Podturna, kjer je Leopoldina preživela svoja dekleška leta in kjer je užival Simon Jenko počitniški odmor v mehkem in lahkem belokranjskem zraku. Nekdaj sta bili obe graščini lastnina grofov Lichtenbergov, kakor priča nagrobni kamen v semiški zakristiji, pozneje ju je pridobila rodbina Kuralt, a koncem prejšnjega stoletja ju je kupil ljubljanski trgovec Karol Kavšek, ki je Podturen popravil. Kavšek je veleposestvo parceliral in razprodal kmetom. Veliki grajski vrt je

³ Dopis iz Novega mesta: »Danes 26. marca je umrla tukaj gospa Logarjeva, soproga c. kr. sodnega svetovalca, po kratki bolezni. Ranjka je bila vrla domorodkinja in podpornica narodnih zadev, kakor matice slovenske, čitalnice novomeške i. dr. Pogreb bode 28. t. m. popoldne. Bodi ji zemljica lahka!« (Slov. Nar., IX. letn. št. 71, 28. marca. Ljubljana, 1876.)

kupil (okoli leta 1901.) semiški trgovec Janez Šušteršič ml., grad sam pa več kmetov, ki so ga podrli ter si razdelili material in inventar. Arhiv in biblioteko je odpeljal kramar Kapš iz Semiča v dveh velikih listnih koših, listine je baje upotrebljeval za zavijanje robe, — pač ista usoda, ki je zadela knjižnico bližnjega gradu Krupe (1921) in arhiv stare rodbine Gusičev v Gradcu v Beli Krajini (okoli 1890), ko je žid Grünwald prodal nekemu trgovcu baje dva centa listin za isti namen. Od gradu Podturn so ostali temeljni zidovi dva do tri metre visoko, notranjost pa je novi lastnik zasipal z zemljo in na vrhu zasadil vinograd. Od stare lepote in nekdanjega čara graščine je ostala samo še stoletna lipa, pod katero sta se pred sedemdesetimi leti senčila Simon in Poldka.

LITERARNO-ZGODOVINSKE BELEŽKE.

DONESEK K LITERARNIM ZAČETKOM † IVANA CANKARJA.

G. Cvetko Golar mi je pred par leti izročil prepis sonetnega venca z akrostihom »Grudnovi Olgici«, ki ga je zložil l. 1891 kot dijak III. b. realke v Ljubljani. Venec je spisan po poročilu g. G. v rjav šolski zvezek, ki mu ga je dala na razpolago neka mladostna prijateljica pokojnega pesnika. V njem se nahaja še pet drugih sonetov, pesem »Večerni sprehod« in »Vrabec spomladi«. Kljub temu, da spominek nima umetniške vrednosti, sem se odločil, da priobčim par primerov iz njega, ker nam dokazuje izredno zgodnjo zrelost Cankarjevo in bo literarnemu zgodovinarju gotovo dobrodošel prispevek k njegovim slovstvenim prvencem. Priobčujem V. in XI. sonet, ki se mi zdita najboljša in obenem dosti značilna za celotni značaj, in pa Magistrale. Frst.

V. — Nebeške cvetke vse so usahnile,
ko upu, ki je v srci gospodaril,
od bleska nezvestobe, ki ga vdaril,
prekmalu ure sreče so odbile.

Na nebu modrem zvezde so svetile.
A glej! Oblak témán je privozaril,
s svetlobo mesec svet je osleparil,
še strašnejšo so zvezde noč storile.

Tako po blesku me ljubezni srečne
močnejše krilo je noči obdalo,
srce v bolesi srčni je ostalo.
Kdo ve, če rane ne vzbudi mi večne,
ljubezen v pozabljivost mi ne zlije
obup, ki se po srci strtem vije.

XI. — Gomila pozabljivosti jo (ljubezen) hrani,
ki prej tako veselo je cvetela,
v veseljem upanji sladko živela, —
zdaj, hvala! čuti mladi so odgnani.

Kot ptičev gozdnih jedni so odbrani,
da v prah jih položi pušica smela:
tako je duša moja izletela,
da tam dobi začetek srčni rani.

Sreč mi je vmorjeno koprneče,
ljubezni zadnji svit ga še obseva, —
stoji na robu groba svoje sreče.
Nezgoda prva kjer srce preveva,
se roji drugi družijo nesreče —
iskati je nevredno sreče dneva.

Magistrale.

XV. — Goščava tëme krije glase mile,
radost iz njih si sreča mlada klije;
udarec brez uspeha vsak me bije,
dokler so iskre upanja svetile.

Nebeške cvetke vse so usahnile;
obup, ki se po sreč strtem vije,
v nemira sanj v življenje strup mi lije
in solze so iz pesmi vsake lile.

Obdano od nesreč se srce brani,
ljubezen v njem počasi omedleva,
gomila pozabljivosti jo hrani.
Iskati je nevredno sreče dneva.
Cepiti srce, duh! ti proč ostani —
in pevec srečen v pesmicah sameva.

ANTON MEDVED — RISAR.

Pisatelj F. S. Finžgar mi je dal na razpolago mladosten rokopis † A. Medveda, ki je zanimiv kot dokument za Medveda kot pesnika-začetnika, obenem pa nam dokazuje, da je imel precej (dasi čisto neizvežbane) risarske zmožnosti. Rokopis obsega 12 listov, od katerih je zadnji nepopisan, in je imel, še preden je bil vezan, platnice iz močnejšega papirja, na katerih se nahaja naslov. Ta zvezček je vezan v črne platnene platnice, 16,5 × 20 cm velike, na katerih je vtisnjeno spredaj s srebrnimi črkami »V spomin na Kamnik«. Notranji naslov, kaligrafično spisan od pesnika samega, se glasi: *Opevan e slike Kamnika in okolice izdelal Anton Medved*. Na vsakem naslednjem listu je samo prva stran popisana, druga je prazna. Vsaka stran ima okvir iz črt, v levem zgornjem kotu se nahaja v posebnem okviru po ena risba s svinčnikom, ob nji na desni pa naslov pesmi. Spodnjo polovico strani izpolnjuje skrbno spisana na risani predmet se nanašajoča pesem. Za primer priobčujem »Graščina na Zduši« (gl. sl. 3.). Orisani in opevani predmeti so sledeči: Koča na planini. — Kalvarija. — Mekinjska cerkev. — Stari grad. — Cerkev v Podgorju. — Cerkev sv. Primoža. — Curhaus. — Izvir Bistrice. — Grad Zaprice. — Mali grad. — Graščina na Zdušah. — Priobčena stran zbirko zunanje in vsebinsko dobro označuje. Pesmi so lokalnozgodovinsko in osebno refleksivnega značaja brez erotične primesi.